

Слідами Володимира Гнатюка в Банаті

Як відомо, В. Гнатюк відвідав т. зв. «Угорську Русь» шість разів та зібрав велику кількість фольклорних матеріалів, які друкувались в «Етнографічному збірнику» під загальськом «Етнографічні матеріали з Угорської Русі».

Під час шостої експедиції, в 1903 р., Гнатюк відвідав і села на території сьогоднішньої Румунії, як *Семлак* (Semlac), *Німецький Перегул* (Peregul Mare), *Надлак* (Nădlac), в яких українці жили поряд з румунами, німцями та словаками.

Хоча умови для збирання фольклору тут були занадто важкими (місцева інтелігенція взагалі не допомагала йому, а мадярські нотарі майже всюди ставились до нього вороже), Гнатюкові вдалось записати 25 казок, 3 легенди, 7 новел та 4 історичні спомини.¹ Ці матеріали були надруковані в 4 томі «Етнографічних матеріалів з Угорської Русі».²

В ці околиці, як відмічає Гнатюк, українці прибули в сорокових роках XIX ст. головнo з Шариша, Спіша та Галичини через важкі умови життя. Але й тут їм жилося важко, у переважної більшості не було своєї землі, повинні були платити великі податки, наслідком чого були змушені до дальшої еміграції (в Болгарію, США тощо).

В деяких селах, наприклад, у *Семлаку* селяни привітно ставились до Гнатюка, старалися в якнайбільшому числі «записатися говорити» йому. Тут він записав найбільше народних творів (16 казок, 2 легенди, 4 новели, 2 історичні спомини) і, якщо б не треба було дотримуватися наміченого плану, Гнатюк міг би записати значно більше.

Народні твори, записані Гнатюком в Банаті, мають подвійну вартість: по-перше, будучи занотовані фонетичною транскрипцією (безпосередньо з уст оповідачів, вони допомагають яскравіше виявити синтаксичні, морфологічні

¹ 1 казка і 2 новели походять із с. *Нір-Ачад* та *Ейр-Шеліед* на території Угорської Народної Республіки.

² «Етнографічний збірник», т. XXV, Львів, 1909 (далі — ЕЗ т. XXV).

та фонетичні особливості мови та аналізувати твір з художнього боку. По-друге, оскільки в тих околицях, крім українців, жили румуни, німці, словаки та інші, взаємодія і взаємовплив спричинилися до появи цікавих явищ у їх культурі та побуті.

Казки, наприклад, дають цікавий матеріал для порівняльного вивчення цього жанру. На основі цих записів, співставляючи їх з іншими, які належать сусіднім народам, можна встановити певні філіації даних казкових мотивів, встановити деякі запозичені елементи казок тощо. Але для цього потрібно здійснити спеціальне дослідження. Ми вкажемо тільки на деякі аспекти питання, особливо ті, що стосуються румунських та українських казок.

Значна кількість поданих у томі казок — це відомі українські мотиви, зафіксовані в різних збірниках, в тому числі й закарпатських.

Частина з них, будучи широко розповсюдженими в різних народів, мають відповідні паралелі і в румунському фольклорі. Це такі казки, як «Як чорт відслужував кусник хліба», (стор. 3—5), «Як воєк відгадував чортові загадки» стор. 5—7), «Зі свинки принцеса» (стор. 18—22) та ін.

Щодо подібності, досить цікавою є також казка «Королівна безручка». (стор. 84—88). Це широковідомий мотив.³ В недавно опублікованій статті головний науковий співробітник Бухарестського інституту етнографії та фольклору К. Барбулеску, аналізуючи цей тип казки в румунському фольклорі (21 варіант), вказує, що румунська казка, як і її інтернаціональні паралелі, складається з 5 епізодів.⁴ Але існують також в румунському фольклорі казки, в яких перший епізод відсутній. Такою є й казка Гнатюка. Її схема розгортання епізодів (1. Муж відходить на війну. 2. Завдяки підміні листів дружині відрубують руки і, разом з дітьми, виганяють з дому. 3. Встромивши кикті у воду, дружині виростають руки знову. 4. Муж знаходить дружину, впізнає її) точно вкладається в загальновідому схему.

Найцікавішою щодо порівняльного вивчення є, на нашу думку, казка «Цісаревич і його помічники: голодняк, водак, змерзлюх» (стор. 61—64), також широко відома у різних народів,⁵ в тому числі й українського⁶ та румунського.⁷ В румунській літературі казка відома під назвою «Білий Арап». Вона прекрасно відтворена класиком румунської літератури Іоном Крянгою.⁸

Як буває завжди у фольклорі, казка має більше варіантів. Так, наприклад, в деяких варіантах розповідається лише про незвичайних товаришів:

³ Aarne-Thompson 706.

⁴ Corneliu Bărbulescu, Analiza istorică a basmului românesc »Fata cu miinile tăiate« (Ath 706), »Revista de etnografie și folclor«, nr. 1/1966, стр. 27—40.

⁵ Ath 531.

⁶ В. Шухевич, Гуцульщина, т. V, Львов, 1908, стр. 47, 58—59.

⁷ Harap Alb, Gazeta Transilvaniei, Anul LV, 1892, nr. 253; Archiva Institutului de etnografie și folclor, Mg. 11.278, 1244a, 14159, 13262, 11015; Al. Vasiliu, Povești și legende, стр. 54—60; Spinul ajuns împărat, »Tudor Pamfile«, Anul IV, 1926, стр. 14—16; Calendarul gospodărilor, 1935, стр. 37—38.

⁸ Ion Greangă, Povestea lui Harap Alb, București, 1938.

В. Шухевич, Гуцульщина, т. V, стр. 58—59; Foaia interesantă, Anul I, 1897, стр. 2—6; Junimea literară, Anul IV. 1907, Cernăuți, стр. 140—142.

Мороза, Голода, Посуху.⁹ Це по суті інший тип казки.¹⁰ В інших говориться про певного царя, який хоче видати свою дочку заміж, але ніхто з женихів не в силі виконати його вимоги. Тоді прибуває син іншого царя з своїми помічниками і виграє.¹¹ Зав'язка третьої категорії варіантів, ближчих до казки, яка нас цікавить, теж відмінна: сини певного царя, не бачивши від давна свого дядька, царя іншої землі, просять батька, щоб той вказав їм дорогу до даного королівства, по якій вони зустрічаються з незвичайними товаришами.¹² Далі казка розгортається по загальнодомій схемі.

В казці «Цісаревич і його помічники: голодняк, водяк, змерзлюх», записаній Гнатюком в Банаті, багато елементів (епізоди, назви персонажів, схема розгортання дії і навіть спосіб викладу) у великій мірі співпадають з румунською казкою.¹³ Це, по суті, можна розглядати як дуже близькі два варіанти тієї самої казки. Зміст її такий: живуть два брати-царі. Один має тільки синів,¹⁴ другий — тільки дочок (тільки в румунській казці, в українській нічого не сказано). Другий цар пише першому, щоб той післяв одного сина для королівства. Виряджаючи в дорогу, батько радить синові по дорозі не розмовляти ні з ким, але той все-таки трапляє на злого чоловіка, який примушує його зріктися свого імені і стати слугою злого. Прийшовши до синього царя, злий чоловік, якого прийняли як справжнього онука, намагається позбутися царевича. Він посилає його спочатку по салат, а потім по дочку зеленого царя. Під час другої подорожі царевич зустрічається з незвичайними товаришами, допомагає мурашкам та бджолам, які обіцяють стати в пригоді. В зеленого царя вони сплять в сильно розпаленій печі, з'їдають назначену кількість їжі, випивають багато налитків, царевич вибирає пшоно та впізнає справжню дочку царя. Повернувшись до королівства синього царя, кривда розкривається, злий покараний, а царевич, одружившись на дочці зеленого царя, залишається царювати на місці свого дядька.

На відміну від румунської казки, в казці Гнатюка тільки два сини, з яких старший вирушує до синього царя, а не найменший, і відсутній епізод перевірки батьком хоробрості синів. В румунській казці злий зачиняє царевича в криницю, в Гнатюка — у пекло. В румунській казці, крім мороза, голоду та посухи присутні й інші незвичайні товариші.

Як бачимо, відмінності між цими двома казками незначні, тексти казок наводять поки що на думку помітного румунського впливу. Тільки широке порівняльне дослідження цього типу казки могло б встановити точну картину взаємовпливів в даній фольклорній зоні.

Цікаво було б співставити записи Гнатюка з живою фольклорною традицією згаданих місцевостей. На жаль, досі нам не вдалося це здійснити, але думаємо, що можливості ще знайдуться.

⁹ М. Драгоманов, Малорусскія народныя преданія и рассказы, Київ, 1876, стор. 274—278; В. Шухевич, Гуцульщина, т. V, стор. 58—59; Foia interesantă, Anul I, 1897, стор. 2—6; Junimea literară, Anul IV, 1907, Cernăuți, стор. 140—142.

¹⁰ Ath 513a

¹¹ Gazeta Transilvaniei, Anul LVII, 1894, nr. 113.

¹² Calendarul pentru; basme pe anul 1877, стор. 80—90.

¹³ Gazeta Transilvaniei, Anul LV, 1892, nr. 253; Ion Greangă, Povestea lui Harap Alb, București, 1938.

¹⁴ Підкреслені елементи точно співпадають в обох казках.

З офіційних даних¹⁵ випливає, що в названих околицях проживають в деякій кількості і зараз, поряд з румунами, німцями, словаками та ін., і українці. В меншій мірі вони зустрічаються і в робітничих центрах Лупени (Lupeni), Петріла (Petriila) та Петрошени (Petroseni).¹⁶

В 1964 р. одна із випускниць українського відділу Факультету слов'янських мов (Тоторян Марія) писала дипломну роботу про українську говірку із села Перегул Марє. Мовні особливості підтвердили, що говірка цього села належить до групи лемківських говорів. В ній помітний сильний вплив словацької мови.

З наведених в додатку текстів видно, що деякі звичаї, наприклад, весілля, ще розгортаються за традиційним звичаєм. В ньому присутні також нові елементи. Щодо словесної творчості, не можемо висказати точну оцінку, бо записано в цьому селі лише невелику кількість прислів'їв та приказок (при записі інформатори заявляли, що знають і пісні). Більшість наведених прикладів — це відомі українські прислів'я та приказки, різниця лише в мовних діалектних відмінностях: *Рачі скорей, як пізніше;* *Який стрім, такь ябка;* *Ябло недалеко паде од строма;* *Який рой, такьий строй;* *Плане од планого вмере.* В окремих випадках помітні переклади приказок та прислів'їв з інших мов, наприклад, з румунської.

Сім років після відвідання Гнатюком Банату (1910 р.) датується початок пізнішої колонізації українців у Банаті, внаслідок чого утворилися сьогоднішні села: *Корнуцел-Банат* (Cornuțel-Banat), *Копачеле* (Copăcele), *Зоріле* (Zorile) — в районі *Карансебеш* та *Кричова* (Criciova), *Чірешул Ноу* (Ciresul Nou, в розмовній мові — *Черешня*), *Переу* (Piriu, місцева назва — *Антолка*) та *Падурени* (Pădureni, місцева назва-Гусарка) в районі Лугож Банатської області.¹⁷

Села *Корнуцел-Банат*, *Копачеле* а також присілки *Переу* та *Падурени* — компактні українські поселення, а с. *Кричова* та *Чірешул Ноу* належать до адміністративної одиниці, в якій більшість становлять румуни.¹⁸

Згідно з науковим планом Факультету слов'янських мов Інституту іноземних мов та літератур при Бухарестському університеті, в якому передбачено вивчення мови та побуту різних слов'янських національних меншостей на території Соціалістичної Республіки Румунії, восени 1963 р. разом з доктором філологічних наук, лектором Миколою Павлюком ми відвідали ці села. Наступного року (1964) в січні та березні я ще два рази побував у Банаті, щоб доповнити власні спостереження та фольклорні записи.

При цій нагоді не можна було не згадати фольклорні експедиції В. Гнатюка. На відміну від тодішніх умов, у нашій справі дуже багато допомогли

¹⁵ Recensămîntul general al populației României din 29 Decembrie 1930, vol. II, București, 1938, стр. 10—11, 12—13; Recensămîntul populației din 2i februarie 1956. Structura demografică a populației, București, 1959, стр. 220, 222.

¹⁶ Recensămîntul general al populației României, 1930, стр. 234; Recensămîntul populației, 1956, стр. 204.

¹⁷ Indicatorul alfabetic al localităților din R. P. R., București, 1956, стр. 198, 212, 216, 224, 384—558.

¹⁸ Recensămîntul general, 1930, стр. 404—405; Recensămîntul, 1956, стр. 220.

нам викладачі місцевих шкіл.¹⁹ Нам вдалося записати на магнітофон²⁰ від понад 50 осіб різного віку велику кількість фольклорних творів (пісень, балад, історичних споминів, розповідей етнографічного характеру).

З мовної сторони зібраний матеріал був опрацьований і представлений доктором М. Павлюком в кількох повідомленнях на кафедрі слов'янських мов,²¹ а деякі висновки увійшли до нарису фонологічних систем українських говорів на території Румунії.²²

В наступних рядках ми спробуємо подати загальну характеристику сучасного фольклорного життя названих сіл Баната.

На основі розмов із старожилами та офіційних документів²³ ми дійшли до наступних висновків: починаючи 1910 р., коли перші переселенці прибули в Банат (вперше в Копачеле), процес формування цих сіл тривав приблизно до 1924 р., коли вважається, що колонізація закінчилась. Українці прибули в Банат із 24 сіл.²⁴

З пізніших переселенців (навколо 1920 р.) жили в 1963 р. Симчич Семен — 74 р., Попович Іван — 73 р. (с. Корнуцел). Росоха Митер — 82 р. (с. Копачеле), Дебрак Гриць — 82 р. (с. Зоріле) Брюхович Йосиф — 73 р. (с. Кричова) та інші.

Головною причиною еміграції закарпатців «на доли», як говорив Гнатюку один з його співрозмовників, було нужденне життя. В Банат вони були приведені мадьярськими поміщиками передусім для праці в лісі. В народній традиції розповідається про поміщиків *Вереші* та *Горондія*, що володіли велечезними площами лісу, в якому переселенці важко працювали, щоб виплатити свої клаптики землі. Від цих визискувачів залишились хіба деякі назви (ліс Горондія, с. Антолка, с. Гусарка). Як згадує 81-річний *Плиска Юра* з с. *Корнуцел*, ці села довгий час були позбавлені освіти: «ліс падав на плечі», а їм не вільно було збудувати школу. Тут був своєрідний ринок для наймання слуг для багатіїв.

Зовсім інше становище цих сіл, як і всієї країни, після визволення Румунії з-під фашистського ярма: в деяких селах (Кричова, Чірешул Ноу, Падурени) існують сільськогосподарські виробничі кооперативи, в інших (Корнуцел, Копачеле, Зоріле) немає природних умов для таких об'єднань. Ці села, як і всі інші цієї категорії, згідно з рішенням IX з'їзду Румунської комуністичної партії, отримують велику державну допомогу для їх економічного розвитку.²⁵ Переважна більшість населення с. *Корнуцел*

¹⁹ При цій нагоді висловлюємо сердечну подяку викладачам *Іванові Шмуляку* та *Михайлові Чабруну* з с. Корнуцел, *І. Кімпанові* та директорові школи с. Копачеле *Іванові Ліберу*, *І. Собку* та директорові школи с. Зоріле *Іванові Карабину* за неоцінену допомогу.

²⁰ Сердечно дякуємо Інституту мовознавства Академії Соціалістичної Республіки Румунії за технічну допомогу.

²¹ Система вокалізму українських говірок Баната (1964 р.), Система консонантизму українських говірок Баната (1965 р.).

²² *Н. Павлюк, І. Робчук*, Очерк фонологических систем украинских говорів в Румынии, *Revue roumaine de linguistique*, Tome X, nr. 6, 1965, стор. 595—617.

²³ *Calendarul Românilui, Caransebeș*, 1936, Anul XLVIII, стор. 124.

²⁴ *Береги Вишній, Березово, Брустур, Верховина, Вишній Студений, Волове, Вучковос, Ганич, Горб, Довге, Дубове, Лази, Негрівці, Нижній Студений, Ослави Білі, Ослави Чорні, Пилипиць, Подобівці, Поляни, Рунгури, Слобода Рунгурська, Синівер, Торук, Чорний Потік.*

²⁵ *Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român, București*, 1965.

Банат та *Копачеле* працює в навколишніх робітничих центрах (Решіці, Каварані, Надрагу і ін.).

Значно підвищився культурний рівень населення: в кожному селі (крім с. Переу — 22 сім'ї) існує восьмирічна школа, яку закінчують всі сільські діти. Велике число молоді закінчило середню освіту, інші закінчили або ще вчаться на різних факультетах. В кожному селі існує будинок культури, де розгортається художня самодіяльність.

Переселення закарпатців у Банат мало місце в період, коли народна творчість знаходилась в повному розквіті. Спустившись «на доли», українці принесли з собою і характерний для даних місцевостей фольклор. Хоча села утворилися з переселенців різних околиць, тематичні та стилістичні відмінності кожної групи переселенців поступово вирівнялись, характерні риси фольклору кожного села «округлились». Та ще й сьогодні можна запримітити певну відмінність у тематиці та стилі інтерпретації кожного села. Намагаючись відмітити, чи певні пісні побутують у всіх селах, нам не раз відповідали, що це «копашельська» пісня, а та — «зорільська» й ін.

Трохи відмінне становище с. *Корнуцел-Банат*. Тут майже половина села — «гуцули», а решта — «марамороськи». Між ними, як нам розповідали старожили, ще «дома» були непорозуміння. Прибувши в Банат, вони продовжували жити відокремлено одні від одних: не одружувались одні з одними, не справляли разом жодних народних свят — кожна група справляла свій танець, співала свої пісні, колядки. Нас і зараз під час другої експедиції в Банат, коли люди знали, що ми вже обійшли всі села, питала старенька Симчич Розалія (Рузі), яка знала безліч пісень, чи не так, що їхні (гуцульські) пісні найкращі. Таке становище тривало майже до 1924 р., коли поступово почали встановлюватись відносини між цими двома етнічними групами. Зараз вже ніхто не бере до уваги етнічний характер. Але у фольклорному репертуарі відмінності ще досить помітні, головню в старших людей. Молодь заучує пісні з обох репертуарів, «котрі май файні», але поки що ще невідомо, які з пісень стануть загальноприйнятими. Одна молода жінка, наприклад, співала нам «марамороськи» весільні пісні, а потім зауважила, що «давно» в них на весіллі співали й інші пісні, і проспівала загальновідому весільну західноукраїнську пісню «Доріжечка до Львова, обкладена виноградом навколо», якої варіанти нам вдалося записати і на півночі Молдови.

Переселившись в період розквіту фольклору і осівшись компактними групами (крім с. Кричови та Черешні), між якими не було жодної економічної диференціації, не маючи зв'язків ні з колишніми рідними оселями, а на початку перебування в Банаті ні з навколишніми румунськими селами, ні з містом, традиційна народна творчість продовжувала побутувати до нашого часу майже такою багатою, як і раніше.

В Банаті майже всі люблять співати і знають багато пісень. Нам не треба було докладати великих зусиль, щоб знайти добрих знавців пісень. Виймок становлять села *Кричова* та *Черешня*. Знаходячись близько міста Лугож (16 кілометрів), жителі цих сіл майже покинули свої традиційні звичаї. Тут нам не вдалося записати багато, бо хто не знав, а хто просто «встидався» співати традиційних пісень.

В решті сіл цього не помічається. Народна творчість широко побутує, носії старшого покоління передають її молодшому. Так, наприклад, ми

бачили як, зібравшись на різдво в сім'ї *Басарабів* (с. Корнуцел), дорослі колядували та (на наше прохання) співали різних пісень, а діти підслуховувались, а потім дві дівчинки проспівали нам гарну традиційну колядку. Тут ми також бачили, як молодь зачувала деякі пісні із зошита. Відомі також «давні» танці. Кілька танцювальних мелодій ми записали від *Гладко Марії* з с. *Копачеле* (виконаних на дрибмі). Поряд з новими, молодь ще танцює й традиційні танці. Так, наприклад, в с. Корнуцел дуже розповсюджений «*руський танець*», який супроводжується коломийковими куплетами.

Порівнюючи сучасний закарпатський пісенний репертуар²⁶ з нашими записами, ми переконалися, що в Банаті пісенні традиції ще не пішли на упад. Як і на Закарпатті, нам вдалося записати деякі загальновідомі українські пісні, як, наприклад, «*Через річеньку, через болото*», «*Звідти гора, звідси друга*», «*Ой піду я лугом, лугом*», «*Пропала надія, забилося серце*», «*Ци я в полі не калина була*» і ін.

Широко побутує в Банаті й група пісень, що відомі в усіх західноукраїнських областях. Це такі пісні, як «*Червона ружа трояка*», «*Вітер віє, трава шумить, а в тій траві жовнір (козак) лежить*», «*Та летіла зазулечка понад море в гай*», «*Питаєсі дівчина жовняра*», яких варіанти ми записали й на півночі Молдови.

У ще більшій кількості зустрічаються в Банаті й слідуючі дві групи: *пісні місцевого (закарпатського) походження та пісні, що виникли (ще на Закарпатті) на основі запозичення та творчого переосмислення різних мотивів та пісенних елементів фольклору сусідніх народів.*

Записали ми в Банаті також *пісні про Довбуша, Пинто, Яношіка (Йонічка), Бондарівну (Марієчку), про Кошута, Франца Йосифа* (який ніби скасував панщину) та *пісні про еміграцію в Америку*. Ці пісні або їх варіанти відомі з давніших збірників.

Щодо широкого побутування традиційного закарпатського репертуару в Банаті показовим є той факт, що із 141 пісні поданої в збірнику «*Закарпатські народні пісні*», 37 зустрічаємо і в наших записах. 13 з них²⁷ згоджуються дослівно, в 2 випадках²⁸ у нас відсутні 1—2 строфи на початку пісні, 5 наших записів²⁹ — більш повні («округлені»), ніж закарпатські.

Ми мали змогу порівняти наші записи лише з одним збірником закарпатського фольклору, але можна сподіватись, що в інших збірниках та рукописних фондах Закарпатської України, Пряшівщини та інших західноукраїнських територій тожожних моментів буде набагато більше. Та вже на підставі порівняння наших матеріалів з вищенаведеним збірником можна зробити висновок, що деякі пісні банатського репертуару, наприклад, родинно-побутові, збереглися тут в більш повних варіантах.

Широке побутування традиційного пісенного репертуару видно і з того, що ще й зараз на різних народних святах виконуються обрядові пісні. Так, наприклад, на весіллі, яке відбувається ще за традиційним звичаєм (крім с. Кричови, Черешні та окремих випадків «службових» людей)

²⁶ Закарпатські народні пісні, Київ, 1962.

²⁷ «Закарпатські народні пісні», стор. 57, 61, 74, 86, 87, 89, 103, 124, 145, 159, 207, 208, 227.

²⁸ Там же, стор. 36, 228.

²⁹ Там же, стор. 67, 73, 84, 157, 167.

і триває іноді три дні, кожний момент супроводжується відповідними піснями, відмінними у «мараморошців» та «гуцулів». Так, наприклад, коли починають вити вінок, співають:

в гуцулів:

Лежит берви-бервіночок,
Подай, матінко, іголку,
Та й ниточку шовку,
Аби квіточку вшити,
Марічку прикрасити.

в мараморошців:

Віночок ся зачинає,
Курагов ся шие,
Тото сьому легінови,
Най здоровый жие.

А коли роздягають молоду, співають, наприклад, так:

Та Марічко молоденька,
Що ти нарбила,
Учера-с була у віночку,
Нині сі завила.

Чія сесе кураговця,
Што ся розберає,
То ой того легіника,
Што жінки не має.

Як і на Закарпатті, в Банаті існують пісні (особливо загальновідомі), в яких текст має свою мелодію, але існують й пісні (особливо коломийки), в яких мелодія не стійка. В таких випадках, як ми бачили, виконавці радяться, «який би голос прикласти». Втомившись, виконавець часто змінює мелодію. Якщо пісня довша, виконавець підбирає легшу мелодію. Таких мелодій небагато, вони мають, по суті, в кожному селі різні місцеві варіації, по чому і відрізняється стиль інтерпретації одного села від іншого.

Найбільш розповсюдженими в Банаті є *коломийки*. Поряд з широким побутуванням традиційних коломийок про події минулого, зустрічаються й такі, в яких говориться про дійсність з Банату. Тут слід виділити, по-перше, таку ситуацію, коли виконавець підбирає традиційну коломийку і вставляє в неї, на місці старих, нове явище або географічну назву. Так, наприклад, 67-річна Стецюк Анна з с. *Зоріле*, маючи на увазі важкі умови військової служби в минулому, географічно «локалізує» традиційну коломийку:

Гей там у *Лугоже*
Широке поле,
Та так тобов обертают
Рекруте-реборе.

Та так тобов обертают,
Та так тобов крутят,
Аж би-с який розуменькый,
Там тя збаламутят.

А Данилюк Ілля з с. Корнуцел так співає про військо в нових умовах:

Ой хлопец, каже, хлопец,
Вікохав ні отец.

Вікутала мене мати
Республіці дати.

В такий спосіб висловлює свої почуття з приводу від'їзду сина вчителювати в Тульчу і Карабін Калина з с. *Зоріле*:

Побий боже машиницю
Та й її колеса,

Она мою дітиницю
У Тульчу повезла.

Але зустрічаються й коломійки або пісні, правда, в меншому числі, які виникли в Банаті. Однією з таких пісень, в якій досить помітний також вплив традиційних мотивів, є пісня «*Ой, мати, старенькая*», записана зимою 1964 р. Шмуляком Іваном від *Соломи Івана* — 63 р. (с. *Корнуцел*). В ній говориться про відправлення полонених в німецькі концтабори під час другої світової війни.

Більшість банатських новотворів — це жартівливі коломійки, складені в стилі традиційних коломійок, наприклад:

Та коли-м був май молодий
Любив-им сімнадцять,

* * *

Хотів-им ся оженити
Та взяти до себе,
Горді дівки в Копачелах,
Не йшли лиш за мене.

Три з Копачел, дві з Грібешт,³⁰
З Корнуцел дванадцять.

* * *

Горді дівки в Копачелах,
В Зорілах припишні,
Ідм, хлопці, у Охабу,³¹
Там є довгошиї.

В усній традиції Банату зустрічаються також запозичені пісні. Давніших запозичень збереглося зовсім мало. Зараз значно більше ніж в минулому сприймаються румунські народні пісні як під час різних контактів з румунським населенням, так і по радіо.

Новим явищем у пісенному фольклорі Банату є й те, що деякі пісні, загубивши свою мелодію, співаються з румунською мелодією. Між ними деякі дуже давні.

Румунський вплив досить помітний також в танцях. Не маючи своїх музикантів, українці наймають часом відомі оркестри румунської народної музики з Карансебешу та Лугожу, які виступають і по радіо. В такий спосіб поширюються румунські танцювальні мелодії, але часом музикантів заставляють заучувати місцеві танці.

Сучасний пісенний репертуар неоднаково припадає на різні вікові групи його носіїв. Так, наприклад, пісні про опришків, про еміграцію в Америку, про важке життя в минулому, балади співали переважно найстарші віком.

До другої категорії співаків, середнього віку, входить переважна більшість осіб.

Серед молодшого покоління подекуди можна зустріти осіб (головно таких, що працюють в іншому місці), які вже не знають традиційних пісень. Деякі з цієї категорії знають багато румунських пісень, намагаються наслідувати певних популярних румунських солістів.

Широко побутує в Банаті й *усна оповідальна творчість*. Але, маюч можливість сонорного запису, ми головну увагу звернули на пісні, хоча була можливість записати і багато казок. Ми і так, «з легкої руки», записали 5 казок.

Відомі в Банаті також *легенди та перекази про опришків*. Поряд з загальнопоширеними усними творами про Довбуша, Пинтю, Шутая ми записали й легенди про румунського опришка Грую Новака та ін.

Найбагатшим видом оповідальної творчості є *історичні спомини*, на

³⁰ Колишня назва села Зоріле.

³¹ Назва сусіднього села.

основі яких можна створити порівняно точну картину історії заселення цих місцевостей.

Серед інших звичаїв, крім весілля, донедавна (2—3 роки тому) по традиційному відбувалося *колядування*. Тут організувалася «церковна» коляда. В 1964 р., коли ми відвідали Банат, організованого колядування вже не зустріли, але все село ще колядувало: діти за гроші, а дорослі, по старому звичаю, в рідні.

Так само «меланку» майже перестали організувати. Нам ще вдалося записати два варіанти меланки. Разом з поступовим згасанням цих звичаїв, перестали практикуватись різні ворожіння та замовляння. Деякі елементи ще зберігаються в силу традиції, «так діди робили».

Зовсім змінився і традиційний звичай відзначати *день посвячення церкви*. Хоча він зараз називається по-румунськи — *ругы* (від рум. *молитися*), майже ніхто не ходить в церкву, а використовується цей день тільки для того, щоб зустрінутись з рідними або знайомими та весело провести час. Подібна еволюція цього звичаю, як і інших, помітна зараз по всіх селах.

SUMMARY

Ivan Rebošapka : Following the Tracks of Volodymyr Hnatuk in Banat

A young Rumanian expert in Slavonic studies touches upon Hnatuk's expedition to the villages Smlak, Nadlak and Peregul Mare in Banat in 1903. Ukrainians live in these villages still today. In 1964 the dialect of Peregul Mare was studied and a strong Slovak influence has been discovered.

Due to the emigration of Trans-Carpathian Ukrainians at the beginning of this century five complete villages have been formed in Banat and the Ukrainians have settled in two other Rumanian villages. In 1963—1964 an investigation into folklore has been carried out, which proved the existence of songs of the usual type, the occurrence of new folk songs, strong Rumanian influence and the gradual disappearance of some folk customs.

Translation by M. Wheelerová

ZUSAMMENFASSUNG

Ivan Rebošapka : In den Fusspuren Volodymyr Hnatuks im Banat.

Der junge rumänische Slawist befasst sich mit der Expedition Hnatuks in die Gemeinden Smlak, Nadlak und Peregul Mare im Banat im Jahre 1903. In diesen Gemeinden leben Ukrainer auch heute. Im Jahre 1964 erforschte man die Mundart der Gemeinde Pregel Mare und stellte dabei starken slowakischen Einfluss fest.

Infolge der Emigration der Karpathoukrainer in den Banat zu Beginn des 20. Jahrhunderts entstanden 5 vollzählige Gemeinden; ausserdem siedelten sich Ukrainer in zwei rumänischen Gemeinden an. Eine folkloristische Erforschung dieser Gemeinden fand in den Jahren 1963—64 statt. Die Existenz des traditionellen Liederrepertoires, ferner die der neuen Lieder, starke rumänische Einflüsse und ein langsamer Verfall einiger Volksbräuche wurden bewiesen.